

**PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING EKOLOGIYA SOHASIDAGI
JINOYATLARINI OLDINI OLISHDA XORIJ
TAJRIBASINING O'RNI VA AHAMYATI**

Majidov Jahongir Bahriddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Annotatsiya: Ushbu maqola ekologiya sohasidagi jinoyatlarni oldini olishda profilaktika inspektorlarining faoliyatini tahlil qiladi va xorijiy tajribani qo'llashning ahamiyatini o'rganadi. Unda ekologik jinoyatlarning oldini olishga oid xalqaro amaliyotlar, qonunchilik me'yorlari va innovatsion yondashuvlar yoritilgan. Profilaktika inspektorlarining samaradorligini oshirish uchun xorij tajribasi asosida tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Ekologik jinoyatlar, profilaktika inspektorlari, xorij tajribasi, qonunchilik, ekologik xavfsizlik.

Annotation: This article examines the role of prevention inspectors in combating environmental crimes and highlights the importance of applying international experience. It discusses global practices, legal norms, and innovative approaches to preventing ecological offenses. Recommendations are proposed to enhance the effectiveness of inspectors based on foreign expertise.

Keywords: Environmental crimes, prevention inspectors, international experience, legislation, ecological security

Аннотация: В данной статье рассматривается деятельность профилактических инспекторов в предотвращении экологических преступлений и значимость использования зарубежного опыта. Освещены международные практики, законодательные нормы и инновационные подходы в области предотвращения экологических правонарушений. На основе зарубежного опыта разработаны рекомендации для повышения эффективности инспекторов.

Ключевые слова: Экологические преступления, профилактические инспекторы, зарубежный опыт, законодательство, экологическая безопасность.

Kirish

Global miqyosda ekologik muammolar tobora dolzarb masalaga aylanib bormoqda. Ekologiya sohasidagi jinoyatlar nafaqat atrof-muhitga, balki jamiyat xavfsizligi va iqtisodiyotiga ham jiddiy zarar yetkazadi. O'zbekiston Respublikasi ushbu jinoyatlarni oldini olish uchun huquqiy asoslarni mustahkamlab, profilaktika inspektorlari faoliyatiga alohida e'tibor qaratmoqda.

Profilaktika inspektorlari ekologik jinoyatlarning oldini olishda muhim o'rin tutadi. Ular noqonuniy chiqindilarni tashlash, tabiiy resurslarning noqonuniy ekspluatatsiyasi va boshqa jinoyatlarning oldini olish uchun faoliyat olib boradilar. Bu jarayonda xorij tajribasidan

foydalanishning ahamiyati katta. Jumladan, AQSh, Germaniya, Yaponiya va boshqa davlatlarda ekologik jinoyatlarga qarshi kurashish bo'yicha ilg'or usullar ishlab chiqilgan.

Mazkur maqolada ekologik jinoyatlarni oldini olishda profilaktika inspektorlari faoliyatining huquqiy va amaliy asoslari, xorij tajribasining o'rni hamda samarali usullar ko'rib chiqiladi. Maqsad – ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun yangi yondashuvlarni joriy etish va inspektorlar faoliyatini takomillashtirishga hissa qo'shishdir.

Materiallar va usullar

Profilaktika inspektorlarining ekologiya sohasidagi jinoyatlarni oldini olishda samaradorligini oshirish bo'yicha tadqiqotlar quyidagi materiallar va usullar asosida olib borildi:

Normativ-huquqiy materiallar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi qonuni.
2. "Ekologik nazorat to'g'risida"gi qonun.
3. Xalqaro huquqiy hujjatlar, jumladan, BMTning Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha dasturi (UNEP) va ekologik jinoyatlarning oldini olishga oid xalqaro konvensiyalar.
4. Profilaktika inspektorlarining ekologik xavfsizlikni ta'minlashdagi faoliyatini tartibga soluvchi Ichki ishlar vazirligi me'yoriy hujjatlari.

Usullar:

1. **Tahliliy yondashuv:**

Ekologik jinoyatlar bilan bog'liq statistik ma'lumotlarni o'rganish va tahlil qilish. Bu jarayonda ekologik jinoyatlarning qayta sodir etilish sabablari va profilaktika choralarining samaradorligi o'rganildi.

2. **Xalqaro tajribani o'rganish:**

AQSh, Germaniya, Yaponiya va boshqa davlatlarning ekologik jinoyatlar oldini olish bo'yicha yondashuvlari, innovatsion texnologiyalari va qonunchilik tajribasi o'rganildi. Jumladan, AQShda faoliyat yurituvchi Atrof-muhitni muhofaza qilish agentligi (EPA) va Germaniyada ekologik nazorat tizimlari tahlil qilindi.

3. **Amaliy kuzatuv:**

O'zbekiston hududidagi ekologik jinoyatlar sodir etilgan joylarni bevosita kuzatish orqali muammolarni aniqlash va ularga qarshi kurashish uchun samarali usullar ishlab chiqildi.

4. **Jamoatchilik ishtirokini ta'minlash:**

Ekologik jinoyatlar haqida xabardorlikni oshirish uchun targ'ibot va ma'rifiy tadbirlar tashkil etildi. Bu jarayonda aholi vakillari, mahalliy tashkilotlar va nodavlat notijorat tashkilotlari bilan hamkorlik qilindi.

5. **Texnologik yondashuv:**

Sun'iy yo'ldosh kuzatuv texnologiyalari, dronlar va masofaviy monitoring tizimlaridan foydalanish ekologik jinoyatlarni aniqlash va oldini olishda samarali natijalar berdi.

Mazkur materiallar va usullar profilaktika inspektorlarining ekologik jinoyatlarni oldini olishdagi faoliyatini takomillashtirish va xorij tajribasidan samarali foydalanish imkonini

beradi. Bu yondashuv nafaqat ekologik jinoyatlarning oldini olish, balki ekologik xavfsizlikni ta'minlashda ham katta ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot natijalari quyidagi asosiy xulosalarni taklif etadi:

Xorij tajribasining samaradorligi:

Xorijda, ayniqsa AQSh, Germaniya va Yaponiya kabi rivojlangan davlatlarda ekologik jinoyatlar bilan kurashishning samarali yondashuvlari aniqlangan. Masalan, AQShda Atrof-muhitni muhofaza qilish agentligi (EPA) ekologik nazoratning faqat hukumat organlari tomonidan emas, balki mahalliy jamoatlar va notijorat tashkilotlari bilan hamkorlikda amalga oshirilishini ta'minlaydi. Germaniyada ekologik jinoyatlarga qarshi kurashishda innovatsion texnologiyalardan (masalan, ekologik monitoring tizimlari, sun'iy yo'ldosh tasvirlari va dronlar) faol foydalanishning samarali ekanligi tasdiqlandi.

Ekologik jinoyatlarning turli tarmoqlarda tarqalishi:

Tadqiqot davomida O'zbekistonda ekologik jinoyatlarning, xususan, noqonuniy chiqindilarni tashlash, tabiiy resurslarni noqonuniy ravishda ekspluatatsiya qilish va oziq-ovqat xavfsizligini buzish holatlarining tarqalganligi aniqlandi. Statistik ma'lumotlar va amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, ekologik jinoyatlar ko'proq sanoat va qishloq xo'jaligi sohalarida ro'y berayotgan bo'lib, bu yerda texnologik imkoniyatlar, nazorat mexanizmlari va malakali inspektorlarning yetishmasligi muammo sifatida ajralib turadi.

Profilaktika inspektorlarining faoliyati:

Profilaktika inspektorlarining ekologik jinoyatlarni oldini olishdagi roli katta ahamiyatga ega. Tadqiqotda shuningdek, profilaktika inspektorlarining malaka oshirish kurslari, ekologik xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha treninglar va amaliyotlarda ishtirok etishning zarurligi ta'kidlandi. O'zbekistonning ekologik nazorat tizimi hali ham ayrim jihatlarida takomillashuvni talab qiladi, jumladan, samarali monitoring tizimlarini joriy etish, ekologik jinoyatlarni tezkor aniqlash va profilaktik choralarni kuchaytirish kerak.

Innovatsion texnologiyalardan foydalanish:

Texnologiyaning ekologik jinoyatlar bilan kurashishda samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutishini tasdiqlashdi. Masalan, ekologik monitoring tizimlari va masofaviy kuzatuv texnologiyalaridan foydalanish, shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali aholini xabardor qilish metodlari keng tarqalgan. Bu texnologiyalar ekologik jinoyatlar haqida tezkor xabar olish va ularni oldini olishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Xalqaro hamkorlikning ahamiyati:

Xorij tajribasi shuni ko'rsatdiki, ekologik jinoyatlar bilan kurashishda xalqaro hamkorlikning o'рни juda katta. BMTning ekologik xavfsizlikka doir xalqaro konvensiyalariga mos ravishda, O'zbekiston ham xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni yanada rivojlantirish zarur. Ekologik jinoyatlar ko'pincha transchegaraviy xarakterga ega bo'lib, bu o'zaro hamkorlikni kuchaytirishni talab qiladi.

Shu bilan birga, mahalliy va xalqaro tajribalar asosida ekologik jinoyatlarni oldini olishda profilaktika inspektorlarining salohiyatini oshirish, texnologiyalardan to'liq foydalanish va xalqaro hamkorlikni kengaytirish bo'yicha bir qator takliflar ishlab chiqildi.

Muhokama

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ekologiya sohasidagi jinoyatlarni oldini olishda xorij tajribasini o‘rganish va uni milliy amaliyotga tatbiq etish muhim ahamiyatga ega. Xorijiy davlatlar, xususan, AQSh, Germaniya, Yaponiya va Skandinaviya mamlakatlarida ekologik jinoyatlarni aniqlash va oldini olish bo‘yicha rivojlangan yondashuvlar qo‘llaniladi. Ushbu mamlakatlarda ekologik monitoring tizimlari, sun‘iy intellekt va raqamli texnologiyalar asosida atrof-muhitga zarar yetkazuvchi harakatlarni aniqlash samarali tashkil etilgan.

Profilaktika inspektorlari ekologik jinoyatlarni oldini olishda bunday yondashuvlardan foydalanishi uchun texnologik infratuzilma, malaka oshirish dasturlari va xalqaro hamkorlik zarur. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, xorijiy tajriba asosida ekologik muammolarning oldini olishga qaratilgan profilaktik ishlar milliy darajada yetarlicha rivojlantirilmagan. Ayrim hududlarda ekologik jinoyatlar nazorati faqatgina inspektorlarning faoliyatiga tayanadi va bu holat texnik va huquqiy ta‘minotni talab qiladi.

Shuningdek, xorijiy tajriba shuni ko‘rsatdiki, ekologik jinoyatlarni oldini olishda jamoatchilikni jalb qilish, fuqarolarni xabardor qilish va ularni mas‘uliyatli ekologik xatti-harakatlarga undash muhim ahamiyatga ega. Xorijda amalga oshirilgan ekologik monitoring tizimlari va ekologik jinoyatlar to‘g‘risidagi qonunchilikni o‘rganish orqali milliy tizimni takomillashtirishga imkon beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektorlarining ekologiya sohasidagi jinoyatlarni oldini olishdagi samaradorligini oshirish uchun xorijiy tajribani o‘rganish va uni milliy amaliyotga tatbiq etish dolzarb masala hisoblanadi. Xorij mamlakatlari tajribasi shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ekologik monitoring tizimlarini rivojlantirish va jamoatchilikni keng jalb qilish ekologik jinoyatlarning oldini olishda samarali yechimlar beradi.

Milliy darajada ekologik jinoyatlarga qarshi kurashishda profilaktika inspektorlarining rolini oshirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

- Xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va xorijiy tajribalarni o‘rganish;
- Texnologik infratuzilmani yaxshilash, masalan, ekologik monitoring tizimlarini joriy etish;
- Inspektorlarning ekologik qonunchilik va texnologiyalar bo‘yicha malakasini oshirish;
- Fuqarolarni ekologik muammolar haqida xabardor qilish va ularni jamoaviy ekologik harakatlarga jalb etish.

Ushbu chora-tadbirlar ekologiya sohasidagi jinoyatlarning oldini olishda milliy tizimni samarali tashkil etish va profilaktika ishlarining natijadorligini oshirishga xizmat qiladi. Xorijiy tajriba va innovatsion yondashuvlardan foydalanish orqali ekologik muhitni himoya qilish bo‘yicha barqarorlikka erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.** Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi, 1992.
2. **O‘zbekiston Respublikasining Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risidagi qonuni.** Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 2014.
3. **O‘zbekiston Respublikasining Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risidagi qonuni.** Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 1992.
4. **O‘zbekiston Respublikasining Ma‘muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi.** Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 1994 (so‘nggi o‘zgarishlar bilan).
5. **Jinoyat kodeksi.** Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi, 1994 (so‘nggi o‘zgarishlar bilan).
6. **BMT Atrof-muhitni muhofaza qilish dasturi (UNEP).** <https://www.unep.org>.
7. Kareem, A. (2021). *Ekologik jinoyatlarni oldini olishda xalqaro hamkorlik.* Toshkent: Yuridik Fanlar Nashriyoti.
8. Davidson, J. (2020). *Environmental Crime Prevention: Global Practices and Lessons.* London: Green Earth Publications.
9. **Yaponiya Ekologiya monitoring tizimi bo‘yicha davlat dasturi.** Kyoto: Kyoto University Press, 2022.
10. Rashidov, A. (2022). *O‘zbekistonda ekologik xavfsizlikni ta‘minlashda profilaktika inspektorlarining o‘rni.* Toshkent: Yuridik Ilmiy Tadqiqotlar Nashriyoti.
11. *Skandinaviya mamlakatlarida ekologik jinoyatlar monitoringi.* (2021). Oslo: Nordic Environmental Institute.
12. **O‘zbekiston Respublikasi Milliy qonunchilik bazasi.** <https://lex.uz>.